

Halâskâr Zâbitân Grubu'nun Müdahalesiden Bâb-ı Âli Baskını'na İktidar Mücadelesi*

The Struggle For Power From The Intervention Of The Halâskâr Officer Group To The Bâb-ı Âli Raid

** Mehmet Batuhan ZORLU

*** Hasip SAYGILI

Öz

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle Osmanlı ülkesinde ordu ve siyaset ilişkisinde neler yaşandığı bu çalışmanın ana konusudur. Bu çalışma süresince birincil ve ikincil kaynaklar aktif ve karşılaştırmalı bir şekilde kullanılarak sonuçlara varılmaya çalışılmıştır. Halâskâr Zâbitân Grubu Müdahalesi ve Bâb-ı Âli Baskını askeri darbeler olduğu için birincil kaynaklara ulaşmak zor olmuştur. Fakat titiz bir çalışma sonucu önemli arşiv belgeleri ve gazete nüshaları bulunarak çalışmada uygun bir şekilde kullanılmıştır. Osmanlı tarih yazımında askeri darbeler konuşulurken imparatorluğun en çalkantılı sürecinde yaşanan Halâskâr Zâbitân Grubu Müdahalesi çoğu zaman göz ardı edilip Bâb-ı Âli Baskını üzerinden konuşulmaktadır. Yaşanan bu eksiklik tarih açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu durum imparatorluğun son dönemlerinde hâkim tek gücün İttihat ve Terakki Cemiyeti olduğuna yönelik bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Halbuki ordu içerisinde fazlaca desteği bulunan Halâskâr Zâbitân Grubu ülkenin askeri ve siyasi sahasında araştırılması gereken önemli olaylar meydana getirmiştir. Balkan Savaşları üzerine çalışma yapılırken çoğu zaman asker-siyaset ilişkilerinden bahsedildiğinde sadece İttihatçı bir yönetimden bahsedilip muhalefet geri plana atılmaktadır. Bu nedenle çalışma boyunca II. Meşrutiyet'in ilanından Balkan Savaşları'na kadar olan süreçte asker-siyaset ilişkileri ele alınmıştır. Meclisin feshedilmesine yol açan Halâskâr Zâbitân Grubu, kabine değişikliğiyle sonuçlanan ve İttihatçıların tam anlamıyla iktidar olmasını sağlayan Bâb-ı Âli Baskını incelenmiştir. Balkan Harbi boyunca muhalefetin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkileri de kaynaklar ışığında açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, 31 Mart Vak'ası, Bâb-ı Âli Baskını, Halâskâr Zâbitân Grubu, İttihat ve Terakki, Balkan Savaşları.

Abstract

The main topic of this study is what occurred in the relationship between the military and politics in the Ottoman Empire following the declaration of the Second Constitutional Era. Throughout this study, both primary and secondary sources have been actively and comparatively utilized to arrive at conclusions. Accessing primary sources has been challenging due to the Halâskâr Zâbitân Group Intervention and the Bâb-ı Âli Raid being military coups. However, through diligent research, important archival documents and newspaper copies have been located and appropriately used in the study. When discussing military coups in Ottoman historiography, the Halâskâr Zâbitân Group Intervention, which took place during the empire's most turbulent period, is often overlooked, with discussions focusing instead on the Bâb-ı Âli Raid. This deficiency is significant from a historical perspective since it suggests that the ruling power in the empire's later years was predominantly the Committee of Union and Progress. In fact, the Halâskâr Zâbitân Group, which had considerable support within the army, initiated important events that merit investigation in the military and political spheres of the country. During studies concerning the Balkan Wars, discussions about military-political relations often only mention a Unionist administration, sidelining the opposition. Therefore, throughout this study, the relationship between the military and politics from the declaration of the Second Constitutional Era to the Balkan Wars has been examined. The Halâskâr Zâbitân Group, which led to the dissolution of the parliament, and the Bâb-ı Âli Raid, which resulted in cabinet changes and ultimately enabled the Unionists to secure power, have been analyzed. The effects of the opposition and the Committee of Union and Progress during the Balkan War have also been explained in light of the sources.

* Bu makale Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde hazırlanan Halâskâr Zâbitân Grubu'ndan Edirne'nin Kurtarılmasına İktidar Mücadelesi isimli tezden üretilmiştir.

** Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Mezunu, mehmetbatuhanzorlu@outlook.com

*** Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, hsaygili@fsm.edu.tr

Keywords: Second Constitutional Era, 31 March Incident, Bâb-1 Âli Raid, Halâskâr Zâbitân Group, Committee of Union and Progress, Balkan Wars.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu XVIII. yüzyılın sonlarına kadar dünya siyaseti üzerindeki varlığını koruyabilmiştir. Fakat sonraki süreçte Lale Devri ile başlayan reform hareketleri Nizâm-ı Cedîd reformlarıyla devam ettirilmeye çalışılmıştır. Avrupa kurumlarının üstünlüğü ve örnek alınmasındaki zaruret, daha önceki devirlerde de dile getirilmekle beraber III. Selim bunu ilk defa açıkça ifade etmekte ve geniş çapta uygulamaya sokmaktaydı (Beydilli, 2009, s. 421). Askeri alandaki reform hareketleri II. Mahmud döneminde de devam etmiş hatta 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır. Askeri alanda reform yapmaya ayrı bir özen gösterilmiştir. Fakat iç ve dış sebeplerden dolayı istenilen başarılar elde edilemeyince devletin parçalanmasının önüne geçilmek için önce Tanzimat Fermanı daha sonra ise Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Tabii ki bu uygulamaların en büyük amacı özellikle Avrupa'da ortaya çıkan ve Balkanları da etkileyen "milliyetçilik" fikir akımının etkisiyle imparatorluğun parçalanmasını engellemektir.

Osmanlı ordusunun kademeli olarak yeniden yapılandırılma süreci ancak II. Mahmud ile başladı (Ünalı, 2008, s. 26). İmparatorluğu dönem dönem incelediğimiz zamanda da askeri reformların ön plana çıktığını görürüz. Bu nedenden dolayı Osmanlı ülkesinin modernleşmesi orduyla başlamıştır yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Modern tarzda eğitim alan ve Batı'daki gelişmelerden haberdar olan bir subay sınıfı yetişince padişahın mutlak otoritesine karşı hoşnutsuzlukların baş göstermesi de şaşırtıcı bir durum olmamıştır.

Monarşik sistemlerle yönetilen ülkelerde devlet başkanının sözü son söz kabul edildiği için muhalefet yapısı bu ülkelerde tam manasıyla görülmez. Fakat şu da bir gerçektir ki aynı hanedana mensup başka bir taht adayı mevcut hükümdarın en büyük muhalifidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. yüzyıla kadar siyasi sahada bir muhalif gruptan söz etmek mümkün değildir. 1876 tarihinde Sultan II. Abdülhamid döneminde I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonucu Türk tarihinin ilk anayasası olan Kânûn-ı Esâsî yürürlüğe girmiştir. Padişah dahil olmak üzere her kesimin kanun üstünlüğünü kabul ettiği bu dönemde pek de istenilen sonuçlar alınmamıştır. Çünkü anayasa padişahın haklarını sınırlamak yerine ona çok daha geniş yeni haklar tanımıştır.

Mutlak hükümdarların kolay kabul edebileceği bir durum olmayan muhalefet yapısı II. Abdülhamid için de kolayca kabul edilmemiş ve Osmanlı-Rus Harbi sonucu padişaha karşı muhalif hareketler artmıştır. Nihayet anayasanın kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak, 13 Şubat 1878'de Meclis-i Meb'ûsan'ı süresiz olarak tatil etti, fakat meşrutiyet ve anayasadan vazgeçtiğine dair hiçbir beyanda bulunmadı (Küçük, 1988, s. 218).

1908 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin girişimleri sonucu Sultan II. Abdülhamid'in meclisi yeniden açmasıyla II. Meşrutiyet dönemi başlamış padişahın birçok yetkisi kısıtlanarak meclis ön plana çıkarılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı ülkesinde siyasi, sosyal ve ekonomik konular başta olmak üzere her alanda muhalefetin varlığını görmekteyiz. Bu duruma fırkalar ve basın yayın organları öncülük etmiştir. Hatta iktidar muhalefet ilişkileri orduya sıçrayacak noktaya kadar gelmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in açmış olduğu modern kurumlarda yetişenler İttihat ve Terakki Cemiyeti başta olmak üzere padişaha karşı girmiş oldukları muhalif hareketler sonucu anayasal yönetime geçilmiştir. Ancak yaşanan 31 Mart Vak'ası sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti ve padişahın ortak çalışması neredeyse imkânsız hale gelmiş ve tahta V. Mehmed Reşad çıkartılmıştır. Yeni padişahın saltanatı dokuz yıl sürmüş ve bu süreçte birçok sıkıntıya şahitlik etmiştir. Bu süreçte on defa hükümet değişikliği olmuştur (Küçük, 2003, s. 418). Yeni kurulmuş olan her kabine iç işlerinde ve dış işlerinde çeşitli bunalımlarla karşı karşıya kalmıştır. V. Mehmed Reşad meşrutiyet yönetiminde padişahın her işe müdahale etmemesi

görüşünü savunduğu için hükümdarlığı süresince geri planda kalmıştır. Bunun sonucunda ise imparatorluk üzerinde fırkalar, cemiyetler ve dernekler ön plana çıkmıştır.

II. Meşrutiyet Osmanlı ülkesinde yeni bir siyasal alan oluşturmuştur İttihat ve Terakki Cemiyeti bu süreçte ön plana çıkmış ama Bâb-1 Âli Baskını'na kadar resmen iktidar olamamış ve mevcut kabinelere denetleyici hamlelerle baskısını hissettirmiştir. İmparatorluk için başlamış olan bu yeni dönem savaflara ve isyanlara sahne olduğu gibi iktidar muhalefet çekişmeleri de hız kesmeden devam etmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti muhalefete karşı ilk ciddi sınavını Hürriyet ve İtilâf Fırkası karşısında vermiştir. Hürriyet ve İtilâf Fırkası, II. Meşrutiyet devrinde İttihat ve Terakki'nin ürküttüğü ve kendine rakip saymak zorunda kaldığı ilk ve son siyasî kuruluşur. (Birinci, 1998, s. 508.) İttihatçılar bu fırkaya karşı 1911 Ara Seçimlerini kaybetmiştir. Ancak bu seçim Hürriyet ve İtilâf Fırkası için uzun vadede iyi olmamış İttihat ve Terakki'yi daha sert ve kararlı hareketlere sevk etmiştir. (Birinci, 1987, s. 21.) Bunun sonucunda da 1912 Genel Seçimleri İttihat ve Terakki'nin elindeki gücü kullanarak baskı ve şiddetle kendi lehine sonuçlandırmasına yol açmıştır. Böyle bir tutumla karşı karşıya kalan muhalefette farklı yollar arayışına girmiştir. Halâskâr Zâbitân Grubu (Kurtarıcı Subaylar) bu dönemde ordunun siyasete karışmasını sertçe eleştirmiş, önemli devlet adamlarına tehdit mektupları göndermiş, bildiriler ve beyannameler yayınlamıştır. Ancak bu grupta asker kökenli olduğu için yine ordu mensupları siyasetle ilişkisini devam ettirmekten geri durmamışlardır.

II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart Vak'ası ve Hareket Ordusu'nun müdahalesinden gibi gelişmelerden üç yıl sonra bir grup asker, meşrutiyet taşımayan başka bir müdahalede bulunmuş ve bu müdahale önce hükümetin değişmesinde belli bir rol oynamış, ardından Meclis-i Meb'ûsan'ın süresiz olarak tatil edilmesine yol açmıştır (Sezer, 2106, s. 42). Meydana gelen bu gelişmelerde ordu-siyaset ilişkisinden rahatsız olan ordu mensubu bir grubun durumu çözmek için yine yöntem olarak siyasete dahil olmayı benimsemiş olduklarını gösterir.

Ordunun siyasetle meşgul olması bu dönemin en önemli özelliğidir yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Muhalefetin yakın ilişkiler kurduğu Halâskâr Zâbitân Grubu kabine değişikliğini ve meclisi feshettirmeyi de başarabilmiştir. Fakat İttihatçıların düzenlemiş olduğu Bâb-1 Âli Baskını sadece grubun değil muhalefetin tasfiyesi sonuçlarını doğurmuştur. Uzun süredir harp edebilme kabiliyetini kaybeden orduyu yenileme çabaları bu dönemde de devam etmiştir. Fakat ordu-siyaset ilişkisi başta olmak üzere iç ve dış gelişmelerden dolayı istenilen sonuç alınamamıştır. Avusturya-Macaristan ve Rusya başta olmak üzere büyük güçler Balkan topraklarında çeşitli politikalar izlemiştir. Dönemin büyük devletlerinin bölge üzerinde izlediği politika, Balkanlar'da bir savaşın çıkmasında önemli bir rol oynamıştı (Terzioğlu, 2005, s. 164). Balkan Harbinde imparatorluk ordusu çok kısa sürede büyük hezimetler almıştır. İktidar-muhalefet ilişkileri başta olmak üzere yıpranan ordu, gerekli dersler çıkarılarak I. Dünya Savaşı'na kadar modernize edilmiştir.

1. Halâskâr Zâbitân Grubu'nu Ortaya Çıkaran Faktörler

Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan beri her dönem asker ve siyaset ilişkileri açısından çeşitli olaylar yaşamıştır. Bu olayların en meşhuru şüphesiz Yeniçeri Ocağı isyanları olmuştur ama Sultan II. Mahmud'un ocağı kaldırmasıyla askeri müdahaleler döneminin kapanması beklenirken beklenen olmamış ve modern orduya geçişle ordu-siyaset ilişkileri bir üst seviyeye çıkmıştır. Bunların en açık örneği de II. Meşrutiyet'in ilanı, 1912 Genel Seçimleri, Halâskâr Zâbitân Grubu (Kurtarıcı Subaylar Grubu) müdahalesi ve Bâb-1 Âli Baskını olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1912 Seçimleri sonucunda muhalefetsiz bir meclisi kazanabilmişti ama meydana gelen Arnavutluk ve Manastır İsyanı imparatorlukta yaşanacak olayların meclis gibi muhalefetsiz olmayacağını sinyalleri olmuştur. Çünkü muhalefet

İttihatçıların tasfiyesini antidemokratik yollarla başarabilmek adına sıkı bir şekilde çalışmalar başlatmıştır. Bu tasfiyeyi bir askeri darbe şeklinde planlayıp önce Halâskâr Zâbitân Grubu aracılığıyla orduyu ele geçirmek daha sonra ise cemiyeti iktidardan uzaklaştırmak istemişlerdir. İttihat ve Terakki'ye katılmayan bazı subaylar, aynı imtiyazlı duruma geçebilmek için "Halâskâr Zâbitân Grubu" adlı bir teşekkül meydana getirmişlerdir. (Aydın, 2013, s. 238.)

Meşrutiyet dönemi boyunca birçok cemiyet ve fırka tarafından ordu ve siyaset ilişkileri beraber yürütülmüştür. Bunun en açık örneği ise İttihatçıların bünyesinde çok fazla asker bulundurmuş olmasıdır. Muhalefet ve bazı dönemlerde de İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde bulunanlar ordu ve cemiyetin ilişkilerinin yakın olmaması gerektiğini dile getirmişlerdir. İttihat ve Terakki'nin 1909 Kongresi'nde cemiyetin orduyla olan ilişkileri gündem maddeleri arasına alınmıştır. Erkânıharp Kolağası Mustafa Kemal Bey subayların vazifelerine avdetleri için ısrarlı bir mücadele açmış, Cemiyet azasının endişesine karşı fikrinde ısrar etmiştir (İnönü, 1985, s 54-55). Fakat bu konuda kesin bir sonuç elde edilememiştir.

Halâskâr Zâbitân Grubu'nu ortaya çıkaran belli başlı nedenleri sayacak olursak: Ordu içerisindeki subayların dünya görüşlerinin farklı olması, ordu içerisinde görev alan İttihatçı subaylara diğer subaylardan ayrıcalıklı bir gözle bakılması, Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu ile düzenlenen terfi sisteminde cemiyetin dışındakilerin kolayca yükselememesi ve 1912 Genel Seçimlerinde İttihatçıların seçim sonucuna etki edecek hamlelerde bulunmuş olması düşüncesi olarak sayabiliriz. Ayrıca halihazırda devam eden Arnavutluk ve Manastır isyanları hükümete karşı yapılmış, cemiyeti tasfiye etmek isteyen muhalifler de Halâskâr Zâbitân Grubu'nu desteklemişlerdir.

Halâskâr Zâbitân Grubu, İttihat ve Terakki teşkilatına dahil olmamışlar, üstelik ordunun bu partinin emrinde ve tahakkümünde kalmasına da asla taraftar bulunmamışlardı (Tansu, 2003, s. 122). Askerin siyasetten ayrılmasını isteyen, yine askeri bir zümre olunca; bu hareketi zincirleme sür-git olmaktan sakındıracak, hangi kuvvet olacak? (Amca, 1989, s. 109) Çünkü Halâskâr Zâbitân Grubu ordu ve siyaset ilişkilerini eleştirip bu durumu düzeltmek için teşekkül ettiğini iddia ederken kendileri de askeri bir grup olduğu gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif fırkalarla iş birliği içerisindeydi. Bu durum da yine asker siyaset ilişkisinin devam ettiğini göstermektedir.

1.1. Halâskâr Zâbitân Grubu'nun Kuruluşu

1912 Genel Seçimlerinden sonra yaşanan Arnavutluk ve Manastır olayları İttihatçıları ve kabineyi yıpratmıştır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ikinci şubede tercüme ve istihbarat subayı olarak görevli olan Gelibolulu Kemal Bey Makedonya'ya görevli olarak gönderilmiştir. Kemal Bey bu görevi sırasında siyasi ortamın İttihat ve Terakki aleyhine işlediğini ve ordu içerisindeki subayların bölünmüşlüğüne görmüştür. Bu ortam içerisinde bir beyanname hazırlamış ve Yorgi Skalyeri'nin aracılığıyla Prens Sabahaddin ile bağlantıya geçmiştir. Prens, Kemal Bey'in beyannamesini memnuniyetle karşıladığı gibi maddi yardımlarda da bulunmuştur. 22 Haziran 1912 tarihinde İttihat ve Terakki'ye karşı dağa çıkan subaylar yayınladıkları beyannâme ile mevcut iktidarı elinde tutanların dört yıldır vatandaş kanı dökmekten zevk alan ve sadece hırs, hıyanet ve intikam duyguları yüzünden vatani perişan eden meşrutiyet rejimine düşman kimseler olduklarını ifade ettiler. (Aydın, 2013, s. 238.) Böylece içerisinde birçok asker bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı askeri kanattan yeni bir muhalif hareket doğmuştur. 1912 yılı Mayıs ve Haziran aylarında Halâskâr Zâbitân Grubu kurulmuştur. (Aydın, 2013, s. 239.)

Grubun kurucuları arasında Erkânıharp (Kurmaya) Binbaşı Gelibolulu Kemal Bey, Erkânıharp Kolağası Kastamonulu Hilmi Bey, Süvari Kaymakamı Recep Bey, Bahriye (Deniz) Binbaşı İbrahim Aşkı Bey ve Yüzbaşı Kudret Bey'dir. Gruba mensup ve

faaliyetlerinde rol alan diğer subaylar ise Kağıthane Poligonunda Yüzbaşı Vahid Bey, dumansız barut fabrikasında görevli Yüzbaşı Hakkı, dumansız barut fabrikasında görevli Mülazım Vehbi Bey, Bahriye Güverte Yüzbaşısı Süleyman Remzi Efendi, Güverte Yüzbaşısı Mustafa Efendi, İhsan Efendi, Bekir Efendi, Hasan Efendi, Basri Efendi, Güverte Mülazımı Said Efendi ve Kaymakam Zekeriya beylerdir.¹ Yüksek rütbeli subaylardan ise Mirliya Ferit Paşa, Erkâniharp Mirliyası Nazif Paşa, Zeki Paşa, Yaver Paşa ve Ahmet Abuk Paşaların bu gruba dahil oldukları söylenmekteydi (Olgun, 1999, s. 160). Ordu içerisinde kısa sürede destekçi sayısını arttıran gruba sivillerden de destek gelmiştir. Tabii ki bu sivil desteği Dr. Rıza Nur, Kemal Mithat Bey ve Mahir Said gibi İttihatçılara muhalif isimler vermiştir.

Halâskâr Zâbitân Grubu tıpkı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu gibi gizlilik içerisinde teşkilatlandığı için üye sayısı ve kayıtlı isimlerin listesi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Grubun kurucularından Gelibolulu Kemal Bey'in yakın çevresine Halâskâr Zâbitân Grubu'nun kurulduğunu bir sır gibi söylediğini ve grubu güçlendirmeye çalıştığını ve grubun büyümesiyle Üsküdar ve Bostancı'da toplantılar yapıldığını bilmekteyiz. Muhalefetin siyasal tezlerini savunan grup, tüm muhalefet unsurlarının öteden beri talep ettiği, İttihat ve Terakki'nin siyasal yaşamdan tamamen çekilmesi, ordunun İttihatçılık fikrinden ve siyasetten uzaklaştırılması ve Kâmil Paşa'nın başkanlığında yeni bir kabinenin kurulması gibi görüşleri savunuyordu (Hocaoğlu, 2010, s. 247).

1.2. İttihat ve Terakki'nin İktidardan Düşürülmesi

Mahmud Şevket Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve ordu içerisinde otoriter, önde gelen isimler arasında yer almış ama cemiyet içerisindeki kadrolarla sık sık fikir ayrılıklarına düşmeye başlamıştır. Merkez-i Umûmî orduyla olan bağlarını koparmaktan çekinirken paşa Dîvan-ı Harp yargılamalarından sonra ordunun siyaset dışında kalmasını planlayan ‘‘Mensubin’i askeriyenin siyaset ile men-i işigali zımında askeri ceza kanunnamesine zeyl olmak üzere tanzim olunan layiha-yı kanuniye’’ isimli bir tasarı hazırlamıştır. Mahmud Şevket Paşa mecliste kanun teklifini şu sözlerle savunmuştur:

‘‘Osmanlı ordusunu daldığı şu siyasiyat âleminden kurtarmak lazımdı. Bu lüzumu meşrutiyetin ilanı zamanında anladım.’’ (Aydın, 2013, s. 243.)

Mahmud Şevket Paşa'nın sarf etmiş olduğu bu sözler büyük tartışmalara yol açmıştır. Tasarıya göre siyasi faaliyetlerde bulunan ordu mensuplarının görev yerleri değiştirilecek, ordudan atılacak ve iki aydan altı aya kadar hapis cezası alacaktır.² Mahmud Şevket Paşa'ya göre ordunun bir devleti yıkılmaktan kurtarması bir şerefti. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki ile ordunun ortak çalışması sonunda ilan edilmişti. Fakat, ondan sonra orduyu daldığı siyasetten kurtarmak gerekmekteydi (Tunaya, 1988, s. 323). Cemiyetin ileri gelenlerinden Dr. Bahaddin Şakir başta olmak üzere bu konuya sert tepkiler gösterilmiştir.

Merkez-i Umûmî bu tasarıya sıcak bakmamış ama Arnavutluk ve Manastır'da meydana gelen hadiseler ordunun üst düzey subayları da destek verince ordunun daha fazla parçalanmasının önüne geçilmek istenmiştir.³ Hükümet daha Arnavutluk olaylarını sindiremeden Manastır'da yeni buhranlar baş göstermeye başlamış düşük rütbeli askerler ordunun başı olan Mahmud Şevket Paşa'ya tehditkâr mektuplar göndermiştir. Ordunun siyasetle, siyasetin ordu ile güç bulması orduyu siyasetin, siyaseti de ordunun bir malzemesine dönüştürmüştür (Zeyrek, 2014, s. 47).

¹ Bu isimler Subay Hasan Ali'nin tutuklanması sırasında askeri ceketinin cebinde bulunan bir kâğıtta yazmaktadır. Trabzon Valisi Samih Rıfat'tan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen şifreli telgraf için ayrıca bkz: BOA. Dahiliye Şifre Kalemî (DH. ŞFR.) 421/69, (05.01.1330/18.03.1914).

² ‘‘Mensubin-i askeriyenin siyasiyat ile men'i işigali hakkında Askerî Ceza Kanunnamesine zeyl kanun lâyihasının irsal kılındığına dair Sadaret tezkiresi için bkz: MMZC. (16 Haziran 1328/29 Haziran 1912), C.1. D.2. Sİ.1. İ.22. s. 538. Ayrıca Bkz: BOA. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.) 166/50, (11.07.1330/26.06.1912).

³ Ordu ve siyaset ilişkisini düzenlemeye çalışan bu tasarı meclisten geçecektir ama meclisin feshedilmesinden dolayı kanunlaşamayacaktır.

İktidarın üzerinde önemli bir güç olan ve meclisi elinde bulunduran İttihat ve Terakki bu dönemde iç ve dış siyasette hiç istemeyeceği olaylarla karşı karşıya gelmiş ve Harbiye Nazırlığı görevinde bulunan Mahmud Şevket Paşa ile olan ilişkiler daha da gerginleşmiştir. Çünkü ordunun kutuplaşmasına karşı tedbir almamasını, önemli İttihatçı isimlerle arasının bozuk olması ve Arnavutluk olaylarında pasif kalmasını eleştiren cemiyetle Paşa arasında ipler kopma derecesine gelmiştir. Ayrıca Trablusgarp'ta ve Arnavut Ayaklanmasında süreci yönetme tarzı da eleştirilmiştir. İttihatçıların baskıları neticesinde Mahmud Şevket Paşa istifa etmiştir.⁴

Askerin siyasetten koparılmasına yönelik tasarı ise Meclis Başkanı Halil Bey (Menteşe) tarafından Meclis-i Âyan'a gönderilmiştir (BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.) 4058/304311, (17.07.1330/02.07.1912). Fakat Meclis-i Meb'ûsan'ın feshedilmesinden dolayı tasarı kanunlaştırılamamıştır (İktihâm, 23 Temmuz 1328/5 Ağustos 1912, "Meclis-i Meb'ûsan'ın Feshi)." Cemiyet, Harbiye Nazırlığı makamına çeşitli isimler düşünmüş fakat görüşme yapılan her isim İttihatçıların politikalarına ters şartlar sunduğu için nazırlık görevine belli bir süre atama yapılamamıştır. Harbiye Nazırlığı görevine mecburen vekaleten Bahriye Nazırlığı görevinde bulunan Hurşid Paşa getirilmiştir. Fakat o da cemiyete muhalif bir isimdir. Dolayısıyla, Hurşit Paşa'nın vekâletten Harbiye Nezareti'nin başına getirilmesi, muhalefetin faaliyetlerini yoğunlaştırmasına yol açtı (Hocaoğlu, 2010, s. 244).

Halâskâr Zâbitân Grubu Dâr-ı Şûrâ-yı Askeriye başta olmak üzere tehdit mektupları göndermeye devam etmiştir. Bu mektuplarda 1912 seçimlerine atıfta bulunarak Kânûn-ı Esâsî'ye uygun yeniden bir seçim yapılmasını, Sadaret makamına Kâmil Paşa getirilerek onun yönetiminde yeni bir kabine kurulmasını talep etmektedirler. Ayrıca bu tehdit içeren talepleri kabul edilmezse kan dökmekten çekinmeyeceklerini belirtmişlerdir. Yaşanan olaylara karşı Sultan V. Mehmed Reşad tepkisini askerinin siyasetle uğraşmayı bırakıp Trablusgarp Harbi ile ilgilenmesini dile getiren bir beyannameyle göstermiştir. Ordu içerisindeki birtakım subaylar ise Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde (Âbide-i Hürriyet) toplanarak Halâskâr Zâbitân Grubu'na karşı olduklarına dair bir beyanname yayınlamışlardır.

İmparatorluğun iç ve dış gelişmeleri karşısında yeni Harbiye Nazırı Hurşid Paşa'nın da görev süresi uzun olmamış ve kısa bir süre sonra o da istifa etmiştir. Aynı zamanda Bahriye Nazırlığı ve Maliye Nazırlığı gibi makamların da istifa etmesi sonucu hem Said Paşa hem de onu destekleyen cemiyet zor durumda kalmıştır. İttihatçılar kabinede doğan boşlukları doldurmaya çalışırken Küçük Said Paşa kabinesi mecliste güvenoyuna çıkmıştır. Bütün bunlara karşın, 15 Temmuz'da yapılan güven oylaması 4'e karşı 194 oyla Sait Paşa'nın lehine sonuçlanıyordu (Ahmad, 1999, s. 135).

Said Paşa yapılan oylamadan kısa bir süre sonra devletin içerisinde bulunduğu sıkıntılı ortamda nazırlıkların boş bulunması ve Halâskâr Zâbitân Grubu'nun baskıları sonucu istifa etmiştir. Sait Paşa huzura çıktığında Padişah "niçin istifa ettiniz, size itimatları vardı" deyince, bir süre başını eğip düşündükten sonra "onların bana itimatları vardı ama benim onlara itimadım yoktu." yanıtını vermiştir (Çavdar, 1991, s. 70). Yaşanan bu durum muhalifler tarafından bir koz olarak kullanılacaktır. İstifasının en büyük sebeplerinden biri de ordu içinde İttihat ve Terakki karşıtı olan ve adına "Halâskâr Zâbitân Grubu" denilen harekettir (Eraslan-Olgun, 2006, s. 113). Bu grup silahlarından aldığı cesaretle çeşitli makamlara, milletvekillerine ve dolayısıyla Meclis'e gönderdiği mektuplar, askerlikle bağdaşır değildir (Zeyrek, 2014, s. 47).

Said Paşa'nın Halâskâr Zâbitân Grubu müdahalesi sonucu ve kabine içerisindeki huzursuzluklar ve istifalar sonucu 16 Temmuz 1912 tarihinde istifasını vermiştir.⁵

⁴ Mahmud Şevket Paşa'nın İstifanamesi için bkz: BOA. İrade Dosya Usulü (İ. DÜİT.) 8/58, (24.07.1330/09.07.1912).

⁵ Tunaya, a.g.e., s. 126.

Sultan II. Abdülhamid'in tahtta indirilmesi, 31 Mart Vak'ası ve 1912 Seçimleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sürekli askeri gücünü kullanılmasından bahsedilir. Modern askeri sistemde de Bâb-1 Âli Baskını imparatorluğun modern askeri sistemdeki ilk ciddi darbesi olarak nitelendirilmiştir. Fakat 1912 seçimlerinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne tepki olarak başlayan Arnavutluk ve Manastır olayları muhalif bir subay grubunun baskı unsuru olarak açığa çıkmasına neden olmuştur. İç ve dış olaylarla yıpranan kabineyse cemiyetle de birtakım sorunlar yaşayınca Halâskâr Zâbitân Grubu, krizi kendileri için fırsata çevirerek baskı yoluyla hükümeti düşürmüşlerdir. İcracılığını Halâskâr Zâbitân Grubu'nun yaptığı bu müdahale, meşrutiyet döneminde muhalif sivil-asker ittifakının salt askeri baskıyla hükümetin istifasını istediği ilk müdahaledir (Küçükılınç, 2023, s. 180). Meclisteki çoğunluğu elinde bulunduran ve hükümeti denetleyici bir güç olarak kabine üzerinde otoriter olan İttihat ve Terakki karşısında grup önemli bir başarı elde etmiştir.

1.3. Gazi Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi

Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran cemiyet Küçük Said Paşa'nın istifa etmesiyle hükümeti kontrol etmek özelliğini kaybetmiştir. Halâskâr Zâbitân Grubu cemiyet karşısındaki ilk önemli başarısını kazanmıştır. Başını Halâskâr Zâbitân Grubu ve İtilâfçıların çektiği muhalefet sadaret makamına Kâmil Paşa'nın gelmesini isterken İttihatçılar bu duruma karşı çıkmış ve Meclis Başkanı Halil Bey'in padişahla görüşmesini sağlayarak Kâmil Paşa'nın sadrazamlık makamına gelmesini engellemiştir. Sultan V. Mehmed Reşad ise cemiyetin istemediği bir ismi sadaret makamına getirmekten çekinmiş ve Londra Sefiri Ahmet Tevfik Paşa'ya sadaret makamını teklif etmiştir.

Tevfik Paşa'nın, Örfi İdare kaldırılması, meclisin feshedilmesi ve yeni seçimlerin yapılması şartlarının yerine getirilmesi durumunda sadrazamlığı kabul edeceğini öne sürmesi, İttihatçıların bu tekliflere yanaşmayacağını düşünen padişahın vazgeçmesine neden oldu (Hocaoğlu, 2010, s. 252). Sultan V. Mehmed Reşad cemiyet ve muhalifleri tam anlamıyla karşısına almamak için Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın doğru bir isim olduğunu düşünerek sadaret makamına getirmiş ve kabineyi kurmak için görevlendirmiştir.

21 Temmuz 1912 tarihinde sadrazam olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa kurmuş olduğu kabine içerisinde üç tane eski sadrazam bulundurduğu için "Büyük Kabine" ve oğlu Mahmud Muhtar Paşa'nın kabine de Bahriye Nazırı olarak görev almasından dolayı da "Baba-Oğul Kabinesi" olarak anılmıştır. Bu üç eski sadrazam ise Hüseyin Hilmi Paşa, Avlonyalı Ferid Paşa ve Kâmil Paşa'dır.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa sadarete gelir gelmez imparatorluğun iç ve dış işlerinde bulunduğu sıkıntılı durumu düzeltmek için çalışmalar yapmıştır. Balkan bunalımının gittikçe şiddetlenmesiyle Osmanlı Devleti ile İtalya arasında sürmekte olan Trablusgarp Savaşı Uşi Antlaşması imzalanarak son verilmiştir. Kabine iç işlerinde başlangıçta İttihatçılara ve İtilâfçılara mesafeli bir tavır izlemiş ama muhaliflerle de İttihatçı karşıtlığında birleşmekten geri durmamıştır. Ayrıca Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı da Halâskâr Zâbitân Grubu'nu yanına çekmekten geri durmamıştır. Kabine zamanla önemli devlet dairelerine grubun içinden isimleri atamaya başlamıştır.

Kabine İttihat ve Terakki destekli bir kabine olmadığı için programını mecliste açıkladığı zaman tartışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Büyük Kabinenin cemiyete mensup mebusları programın onayı için tehdit etmesi siyasi bir bunalım doğurmuştur. Meclis Başkanı Halil Bey bunalımı gidermek adına taraflar arasında uzlaşmacı bir rol üstlenmiştir. Yapılan oylama sonucunda 112 olumlu, 44 ret oyu ile Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesi güvenoyu almıştır (MMZC. 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912, C. 2. D.2. Sİ.1. İ.43. s. 552-556.).

Muhallif basın geçmiş dönemde görevler alan İttihatçı yönetime sert eleştiriler yapıp yeni kabineyi övmüştür.⁶

Büyük Kabine ve Halâskâr Zâbitân Grubu'nu ortak hareket ettiren İttihat ve Terakki düşmanlığı olayları meclisi feshettirme düşüncesine kadar götürmüştür. Meclis-i Meb'ûsan Başkanı olan Halil Mentеше'nin evine grup tarafından gönderilen tehdit mektubu da bu amaçla atılan ilk adım olacaktır. Meclis-i Meb'ûsan Reisi Halil Bey'e 24 Temmuz 1912 tarihinde gönderilen mektupta Fındıklı Kulüp ve Tiyatrosuna benzetilen meclisin 48 saat içerisinde feshedilmesi ve bu uğurda kan dökülmekten geri durulmayacağı yazmaktadır.⁷

Halil Bey kendisine gelen mektubu meclis gündemine getirmiştir.⁸ Halâskâr Zâbitân Grubu göndermiş olduğu bu mektupla Fındıklı'da bulunan meclise sırf bundan dolayı Fındıklı Kulüp ve Tiyatrosu benzetmesi yaparken aynı zamanda da meşrutiyetin esaslarına uymaktan bahsetmesi, meclis dağıtılmazsa gerekeni yapacaklarını söylemeleri kendileriyle çelişen hususlar olmuştur. Bu duruma düşmelerinin ana sebebi de İttihatçılara duydukları düşmanlık ve onları tasfiye etme fikridir. Grup aynı gün Mabeyn Başkatibi Halit Ziya Bey'e de tehditler dolu bir mektup göndermiş ve 25 Temmuz 1912 tarihinde beyannamelerini yayınlamışlardır. Böylece grup kamuoyunda bir nevi resmiyet kazanmış ve daha yakından tanınmıştır.

1.4. Halâskâr Zâbitân Grubu'nun Beyannamesi ve Programı

1912 Seçimlerinden sonra ordu içerisindeki bölünmeler bariz bir şekilde görülmeye başlanmış, subaylar İttihatçı – İtilâfçı olarak ayrılmıştır. Hatta bu ayrışmalar açıkça görülmeye başlanmıştır. Örneğin subaylar içerisinde buldukları grupları temsil eden kalpaklar kullanmaya başlamışlardır. Grubun kuruluş amacını askeri siyasetten uzak tutmak, İttihatçıların kontrolündeki Said Paşa hükümetini devirmek ve İttihatçıları iktidardan uzaklaştırıp tasfiye etmektir. Grup Said Paşa Hükümetini devirdikten sonra faaliyetlerini devam etmiş amaçlarını ve programını duyurmak içinse beyanname yayınlamışlardır.⁹

Yayımlanan beyanname devleti iç ve dış işlerinde bulunduğu sıkıntılı durumun sorumlusu İttihat ve Terakki olarak gösterilmiştir. Meşrutiyet idaresinin hâkim olmasına rağmen halen II. Abdülhamid dönemindeki gibi bir istibdat rejimi uygulandığı ve kişisel çıkarların ön plana alındığı vurgulanmıştır. Ayrıca grup hükümetin değiştirilmesini ve yeni bir kabine kurulmasını istemiştir. Yeni kurulan kabinede ise hükümet görevlisi dışında hiç kimsenin müdahalede bulunmamasını ve yeni kurulan kabinenin Avrupalı devletler tarafından saygı gösterilecek bir kabine olmasını isteyerek adil ve müdahalelere kapalı yeni bir seçim talep etmişlerdir.

1.5. Meclisin Feshedilmesi

Büyük Kabine cemiyeti tamamen tasfiye etmek için çeşitli adımlar atmaya başlamıştır. Örneğin Örfî İdare kaldırılmış, Dîvânıharp tarafından tutuklananlar genel aflu serbest bırakılmış, önemli kadrolara cemiyete muhalif kişilerin atanmasına devam edilmiş ve ordu başta olmak üzere devlet memurlarının siyasetle ilgilenmesi yasaklanmıştır. Alınan bu kararlar karşısında cemiyet sert tepkiler gösterirken Adliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa ise atılan adımların ayrışmaları daha da tetikleyeceğini belirterek görevinden istifa etmiştir.

⁶ İktihâm (9 Temmuz 1328/22 Temmuz 1912) ve Teminat (12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912).

⁷ Halil, Mentеше, **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları**, Hürriyet Vakfı Yayınları, s. 161.

⁸ MMZC. (29 Haziran 1328/12 Temmuz 1912) C.2. D.2. Sİ.1. İ.42. s. 444. Ayrıca bkz: Tanin (13 Temmuz 1328/26 Temmuz 1912).

⁹ Halâskâr Zâbitân Grubu Beyannamesi'', İktihâm (12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912). Ayrıca Bkz: Tunaya, **a.g.e.**, s. 337-344.

Meclis-i Meb'ûsan Başkanı Halil Bey başta olmak üzere grup tarafından gönderilen mektuplar meclis içerisindeki ortamı germiş ve cemiyet Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'dan yaşananlar hakkında açıklama yapmasını istemiştir. Fakat Nâzım Paşa olaylara pek de ciddiyetle yaklaşmadığı gibi yaşananları da blöf olarak nitelendirmiştir. Bu tavırlar sergilemesinin en önemli nedeni ise kendisinin de bir cemiyet muhalifi olmasıdır. Halâskâr Zâbitân Grubu, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın bir uzantısıydı ve hem Nâzım Paşa'nın hem de Prens Sabahaddin'in bu grupla ilişkileri vardı (Ahmad, 1999, s. 138). Kabine meclis çoğunluğu cemiyetin elinde olduğu sürece kendilerini güvende hissedemeyeceklerini açık bir şekilde anlamıştır. Cemiyet kabinenin meclisi feshetme düşüncesini anlayınca daha önce vermiş oldukları güvenoyunu geri çekmeye çalışmıştır.

Halâskâr Zâbitân Grubu destekli kabine yasal ve yasal olmayan her yolu deneyerek meclisi feshetmeye kararlıydı. Meclisin feshedilmesine yönelik çalışmalara Dr. Rıza Nur ve Lütfi Fikri Bey gibi uzun süredir muhalif olan isimler de katılmıştır. Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa yayımlamış olduğu beyannameyle Kânûn-ı Esâsî'ye uygun olmayan işler yapıldığını, seçimlerde memurların kanuna aykırı hareket ettiğini ve askerlerin siyasete girmesinden dolayı siyasi sorunların meydana geldiğini belirtiyordu (MMZC. 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912, C.2. D.2. Sİ. 1. İ. 43. s. 533).

Kabine ilk olarak 7. maddeyi değiştirmek istemiştir. Bu maddeye göre meclisi feshetme yetkisini padişaha vermeyi planlamışlardır. "Hariciye Nazırı Noradunkyan Efendi ortaya attığı görüşle Said Paşa kabinesi döneminde 35. maddenin değiştirilmesiyle meclis feshedilmişti. Noradunkyan Efendi, buna dayanarak 1912'de seçilen yeni meclisin, dağıtılmış olan 1908 meclisinin geri kalan dönemi tamamlamak üzere seçildiğinin gündeme getirilmesini istedi (Hocaoğlu, 2010, s. 258). Buradaki amaç meclisi feshedip yeniden seçim yapmaktır ama Kânûn-ı Esâsî'de istedikleri gibi bir madde bulamadıkları için konuyu çoğunluğu eski subaylardan oluşan Âyan Meclisi'ne taşımış ve âyanlar üzerinde otorite sahibi olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın baskılarıyla 35. ve 43. maddeler değiştirilmiştir.

43. maddedeki değişiklik, meclis dağıtıldığında yeni Mebusan Meclisi'nin iki ay süreyle olağanüstü toplantı halinde bulunmasını ve bu sürenin bir dönem daha uzatılabilmesini öngörüyordu (Ahmad, 1999, s. 139). Meclis-i Âyan gerçekleştirmiş olduğu gizli oturum sonucu tek celsede 28 kabul, 5 ret ve 1 çekimser oy ile 35. madde değişikliğini kabul etmiştir (MAZC. 22 Temmuz 1328/4 Ağustos 1912, C.1. D.2. Sİ.1. İ.32. s. 382-383). "Karşı oy verenler Hüseyin Hüsnü Paşa, Besarya Efendi, Musa Kazım Efendi, Tilkof Efendi ve Ahmed Rıza Bey idi. Mahmud Şevket Paşa kararsız kalmıştı (Kansu, 2016, s. 386). 43. maddenin değiştirilmesiyle de meclisin yıllık toplantı süresi altı aya düşürülmüş ve meclisin belirtilen süreden fazla çalıştığına hükmedilmiştir."

Meclis Başkanı Halil Bey saraya gidip padişahın meclisi feshetme iradesini çıkartmaması konusunda çaba sarf etmiş ama başarılı olamamıştır. Sultan V. Mehmed Reşad'dan meclisin feshine dair irade alınmış ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa iradeyi okumak için 5 Ağustos 1912 tarihinde âyan ve mebusan meclisini toplantıya davet etmiştir. Paşa'nın toplantıya davet için gönderdiği telgraf ise şu şekildedir:

"Meclis-i Umûmî'nin seddiyle mebusanın yeniden intihabına bed ve mübaşeret olunmak lâzım geleceği hakkında dün akşam şeref sâdır olan irade-i seniyye tebliğ olunmak üzere Hey'et-i Âyânın vasatî saat birde salonlarında hazır bulunmaları" (MAZC. 23 Temmuz 1328/5 Ağustos 1912, C.1., D.2., Sİ.1., İ.33., s. 386.).

Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın mecliste okumuş olduğu irâde-i seniyyede ise meclisin 35. madde gereği feshedildiği belirtilmiştir.¹⁰

¹⁰ MAZC (23 Temmuz 1328/5 Ağustos 1912), C.1., D.2., Sİ.1., İ.33., s. 386-387.) Ayrıca bkz: Tunaya, a.g.e., s. 350.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa meclisin feshini resmi bir şekilde de ilan ettikten sonra daha önce almış olduğu ama İttihatçılar tarafından geri çekilmeye çalışılan güvenoyu içinde artık meclisin feshedildiğini ve hukuken meclisin kararlarının bir hükmü olmadığını belirtmiştir. İttihat ve Terakki hem meclisi hem de hükümet üzerindeki gücünü kaybettiği gibi kabine subaylardan siyasete girmemeleri yönünde yeminler almaya başlamıştır.¹¹ Arnavutluk Ayaklanması, Manastır Olayları, Halâskâr Zâbitân Grubu'nun faaliyetleri ve meclisin feshedilmesiyle cemiyet büyük bir hezimet almış muhalefet ise özellikle ordunun desteğiyle büyük bir başarı elde etmiştir. Fakat İttihatçılar sahip oldukları sağlam teşkilatlar sayesinde tekrardan iktidara gelmeyi de başarabilecektir.

1.6. Büyük Kabinenin Sonu

Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesi muhalifler için bir geçiş kabinesi olmuştur. Çünkü imparatorluk üzerinde iki önemli güç olan İttihatçılara ve İtilâfçılara tam anlamıyla yakın değildi. Sadece İttihatçılara duyulan düşmanlıktan dolayı İtilâfçılar ve Halâskâr Zâbitân Grubu başta olmak üzere birtakım muhalifler tarafından desteklenmiş ama arkasında durulmamıştır. Halâskâr Zâbitân Grubu ve İtilâfçılarla yakın ilişkisi olan Nâzım Paşa ve Kâmil Paşa ayrılıkçı adımlar atmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da Gazi Ahmed Muhtar Paşa otoritesini kaybetmeye başlamıştır. Kâmil Paşa'nın sadrazamı İttihatçılara karşı daha sert bir yapıda olmasına yönelik eleştirileri başlamıştır. Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın sadrazam olabilmek için İttihatçı liderlerle görüşmesi kabinedeki çatlaklardan biriydi. (Hocaoğlu, 2010, s. 262) Ayrıca İttihat ve Terakki karşısında sadrazamı pasif bulan kesimler (Prens Sabahattin ve taraftarları ile Şerif Paşa'nın başını çektiği eski muhalifler), Kâmil Paşa başkanlığında yeni bir kabinenin kurulmasını talep etmeye başlamıştır. (Hocaoğlu, 2010, s. 266) Gazi Ahmed Muhtar Paşa ise çatlak sesleri dindirmek için İttihat ve Terakki'ye karşı sert bir yapıya bürünmüştür. Tanin gazetesi başta olmak üzere cemiyete yakın basın-yayın organları kapatılmış, İttihatçı kulüpler kapatılmış ve cemiyete mensup isimler tutuklanmaya başlanmıştır.

Büyük Kabine, kısa bir süre önce yürürlükten kaldırdığı sıkıyönetimi tekrar ilan edince İstanbul'da rahat çalışamayacaklarını anlayan İttihatçılar, Merkez-i Umûmî'yi tekrar Selanik'e göndermek zorunda kaldılar (Hocaoğlu, 2010, s. 262). Kabinenin cemiyete karşı atmış olduğu bu adımlar sonucunda İstanbul'da muhalif kesimin hâkim olmasına yol açmıştır. Hatta Hürriyet ve İtilâf Fırkası Başkanı Miralay Sadık Bey cemiyetin Anadolu'daki şubeleri hakkında da kabineye yazılar verip cemiyetin İstanbul'da kaybettiği hakimiyeti Anadolu'da da yaşamasını planlamıştır. Kabine içerisinde görüş ayrılıkları sonucu istifalar da başlayınca bu sefer de Gazi Ahmed Muhtar Paşa parçalanmaların önüne geçmeye çalışmıştır. İttihatçılar ise muhalefet karşısında almış oldukları hezimetini kongreler yaparak toparlamaya çalışmıştır.

İç ve dış işlerinde sıkıntılı bir süreçte sadarete gelen Gazi Ahmed Muhtar Paşa uzun süredir devam eden Balkan Bunalımı sonucu harbin de çıkmasına mâni olamamıştır. Yönetimde bulunduğu dört ay içerisinde Balkan Savaşı patlamış, Edirne'ye kadar bütün Rumeli kaybedilmiş, Ege Adaları (Girit dahil) yitirilmiş, Trablusgarp elden çıkmıştı (Çavdar, 1991, s. 71). Kabine Avrupalı devletlerin tutumuna karşı Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinin bir sonucu olarak ıslahat programını uygulayacağını da söylemiştir. Keza Berlin Antlaşması'nın 23. maddesi Girit için 1868 tarihinde uygulanmaya başlayan özerkliğin aynen devam etmesine hükmediyordu. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'ne, Berlin Antlaşması sonrası bu antlaşmanın uygulanması bahanesiyle ve savaşız olarak yeni topraklar kaybettirilmişti (Maden, 2013, s. 277-278).

Nitekim 6 Ekim günü Hariciye Nâzırı Gabriel Noradunkyan Efendi 1878 yılında yapılan Berlin Antlaşması'na göre oluşturulmuş olan Rumeli-i Şarki (Doğu Rumeli)

¹¹ Tunaya, a.g.e., s. 345.

Vilâyeti'nin yeniden yapılandırılması için 1880 yılında Büyük Güçler tarafından hazırlanmış reform önerilerinin benimseneceğini açıkladı (Kansu, 2016, s. 422). İttihat ve Terakki bu durum üzerine Dr. Nazım, Aka Gündüz ve Muhiddin Birgen gibi isimlerin liderliğinde öğrencilerin de katılımıyla Bâb-1 Âli önünde toplanmıştır. Burada kabinenin 23. maddeyi yürürlüğe koyacak olması ve savaştan çekilmenin yanlış olduğu dile getirilerek "Reform değil savaş istiyoruz" sloganları atılıp protestolar yapılmıştır.

Büyük Kabine olarak adlandırılan fakat kendi içerisinde çekişmeler yaşayan ve çeşitli muhalif grupların müdahalesine maruz kalan bu kabinenin kısa süreli görevinde Balkan uluslarının ittifak kurma girişiminde olduğunu fark edip önlem alamamış olması da kabinenin istikrarlı çalışmadığını göstermektedir. Hatta Balkan ittifakını el altından destekleyen Rusya'nın savaş olmayacağı konusunda Hariciye Nâzırı Noradunkyan Efendi'ye verdiği teminata güvenerek Rumeli'deki 120 tabur tâlimli askerini terhis etti (Küçük, 1992, s. 23).

Balkan Savaşı'nda bütün cepheelerde mağlup olan ve orduyu koordine edemeyen kabineye tepkiler çığ gibi büyümüştür. İttihatçılar protestolarını arttırırken İtilâfçılar ise artık çok da fazla verim alamayacaklarını düşündükleri Gazi Ahmed Muhtar Paşa yerine Kâmil Paşa'nın sadarete gelmesini istemiştir. Tüm bu yaşananların sonucunda 29 Ekim 1912 tarihinde Gazi Ahmed Muhtar Paşa istifa etmiştir. İstifa mektubuysa şöyledir:

"Bu âcizlerine zor bir zamanda yalnız, Şevketpenâh efendimiz hazretleriyle devlet ve milletimize güzel hizmetler ifa edebilmek amacıyla sadaret mevkiini kabul ederek, oluşturduğum vükelâ ile şimdiye kadar ister bir meselede görünüşte bile aramızda hiçbir anlaşmazlık çıkmayarak hep ittifakla işler yürütülmüş ve Şevketpenâh efendimiz hazretinin de istisnasız her hususta yardımlarına mazhar olmuş olduğumdan dolayı şükranlarımı arz ederim.

Ancak bu âcizinizin Allah'ın yardımı ile bütün dünyaca takdir edilen elli altı yıllık askeri hayatım ile kalbimin temizliğinin birleştirmeye tahammül edemeyeceği bazı durumları görüp, işitmiş olmakla beraber, şimdiye kadar vazifemden ayrılmadan devam ettim. Fakat bundan sonrası için kabine erkânının tabiatları bakımından yeknesak olması lüzumunu takdir ettiğimden, Sadaret mevkiinden affım hususunu rica ve istirahat mecbur olduğum cihetle emir ve ferman Şevketpenâh efendimiz hazretlerindedir" (Uçarol, 1989, s. 400-401).

1.7. Kâmil Paşa Kabinesi

Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın istifa etmesi sonucu kabine dağılmıştır. Cemiyet sadaret makamına Said Paşa veya Hüseyin Hilmi Paşa'nın getirilmesini istemiş ama başarılı olamamıştır. Sultan V. Mehmed Reşad, I. Balkan Harbi sonunda imparatorluğun içerisinde bulunduğu krizi çözeceğine inandığı İngilizlerle yakın ilişkileri olan Kâmil Paşa'yı sadarete getirmiştir. Kâmil Paşa Kahire'de bulunduğu sırada İngiltere Kralı ve Kraliçesi kendisi ile resim bile çektirmiştir. (Özoran, 1971, s. 756).

29 Ekim 1912 tarihinde ise dördüncü defa sadarete tayin edilmiştir (Çetin, 2022, s. 393). Yeni kabine içerisinde İtilâfçılar ve Halâskâr Zâbitân Grubu'na yakınlığıyla bilinen Nâzım Paşa'nın bulunması da cemiyete muhalif kesimlerin desteğiyle göreve geldiğinin bir örneğidir. Kabinede yer alanların ortak noktası ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne düşmanlık beslemektir.

Kâmil Paşa meşrutiyet döneminde cemiyete karşı muhalif isimlerin başında gelen biri olduğu gibi Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesinde görevliyken cemiyete karşı ılımlı olunmaması ve sert tedbirler alınması gerektiğine yönelik sık sık sadrazamla görüşmeler yapmıştır. Cemiyetin merkezîyetçi ve devletçi politikalarını eleştirmiş ve âdem-i merkezîyetçi bir düşünce yapısına sahiptir. Hatta İttihatçılar ile fikir ayrılıkları o kadar derindir ki bazı dönemler cemiyetin kapatılmasını da şiddetle savunmuştur.

Yeni kabinenin kuruluşu, büyük ölçüde Hürriyet ve İtilâf Fırkası ve muhalif Arnavutlar ile Halâskâr Zâbitân Grubu'nun zaferi oldu, çünkü Büyük Kabine bu grupların baskısı sonucu geri çekilmek zorunda kalmıştı (Hocaoğlu, 2010, s. 267). Tabii ki Büyük

Kabine'nin cemiyet tarafından yapılan kongreler ve protestolardan da etkilendiği bir gerçektir. Sadaret makamına geldiği ilk gün Meclis-i Meb'ûsan için yapılması planlanan genel seçimlerin imparatorluğun iç işlerinde ve dış işlerinde yaşamış olduğu sorunlar nedeniyle tarihi sonradan duyurulmak kaydıyla ertelendiği ilan edilmiştir (İkdâm 18 Teşrinievvel 1328/ 31 Ekim 1912). Alınan bu karar Kâmil Paşa'nın kendisini kontrol eden bir meclis olmadan görev yapmak istediğini açıkça göstermektedir.

Cemiyet bu yeni kabine döneminde başına gelecekleri bildiği için tedbirler almak istemiş ama bunda pek de başarılı olamamıştır. Çünkü Kâmil Paşa Balkanlar'da yaşanan krize odaklanmak yerine İttihat ve Terakki düşmanlığı ağır basmış bunun sonucunda da cemiyete yakın memurları değiştirmiş, siyasi kulüpleri kapattırılmış ve yapmış olduğu atamalarla otoritesini korumaya çalışmıştır. Balkanlar'da yaşananlar imparatorluğun bir türlü lehine dönmemesi üzerine cemiyet Harbiye Nazırlığı makamına Mahmud Şevket Paşa'nın getirilmesine yönelik basında yazılar yayınlamaya başlayınca hükümet Tanin gazetesini de kapatmaktan geri durmamıştır. Hürriyet ve İtilâf Fırkası ise kabineden istediğini alamamış ve sadrazamın kendilerine mesafeli davranması sonucu yavaş yavaş onlarda yeni kabineye muhalif bir tavır almışlardır.

İngilizlerle arası iyi olan Kâmil Paşa'nın sadarete gelmesiyle Avrupalı devletlerin Rumeli'deki reform taleplerinin gerçekleştirileceği ve barışa hazır olduğuna dair kabine demeçler vermeye başlamıştır. Hatta Bâb-1 Âli'ye Edirne'nin terk edilmesine yönelik bir notanın da gelmesiyle kabine Edirne için özel bir statü, özerk bir bölge ya da şehri terk edebilecek kararlar almayı düşünmüş ve barış yanlısı olduğunu belirtmiştir. 21 Ocak 1913 tarihinde düzenlenen toplantıda Kâmil Paşa barış yapılması gerektiğini savunmuş hatta barış yapılması için gerekirse Edirne'den bile çekinilebileceğini dile getirmiştir. Kâmil Paşa, iktidarını kaybetmektense Edirne'yi kaybetmeyi göze almıştı (Hocaoğlu, 2010, s. 272).

2. Bâb-1 Âli Baskını'nı Oluşturan Faktörler

Osmanlı İmparatorluğu 1912 Genel Seçimlerinden sonra Halâskâr Zâbitân Grubu'nun tehdit ve muhtıralarıyla karşı karşıya kalmış, kabineler değişmiş ve meclis kapatılmıştır. Kendisini bir Balkan imparatorluğu olarak tanımlayan devlet katılmış olduğu Balkan Harbi neticesinde bölgede bulunan topraklarını kaybetme tehlikesi içerisine girmiş ve savaşın da mağlubiyetle sonuçlanmasıyla İstanbul'un hemen yanı başında olan Edirne'yi kaybetmiştir. Balkan Harbi patlak verdiğinde işbaşında olan hükümetler İttihatçı olmayan hükümetlerdir (Küçükılınç, 2023, s. 184).

Kâmil Paşa kabinesi iç işlerinde İttihatçıların muhalefeti, dış işlerinde Balkan Savaşı ve onun doğurmuş olduğu diplomatik başarısızlıklarla uğraşırken Dahiliye Nazırı Reşid Bey ve Harbiye Nazırı Nâzım Paşa arasında da anlaşmazlıklar yaşanması kabineyi daha da yıpratmıştır. Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi gibi Kâmil Paşa kabinesi de İttihatçıları tasfiye etmek istemiş bir diğer deyişle İttihatçı avına çıkmıştır. Cemiyete mensup kişiler tutuklanmış ve cemiyetin kulüpleri kapatılmıştır. Zira aralık ayı başlarında önce Cemal Bey'in, ardından Talat Bey'in tutuklanarak sorgulanmaları, İttihatçı kadrolara yönelik olumsuz tutumun en bariz göstergesi olmuştur (Artuç-Uzunlaşan, 2022, s. 40).

Balkan Savaşları sonucunda düzenlenen Londra Konferansı ile Avrupalı devletler Adalar ve Edirne'den imparatorluğun çekilmesini talep etmiştir. Düvel-i muazzama¹² verdikleri notada "Edirne istihkâmatının sukuta mâhkum olduğunu müşahede eylediklerinden ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin daha ziyade mutazarrır olmasını arzu eylemediklerinden Edirne şehrinin hükümat-i müttelikaya (Balkan hükümatına) terkini ve münazaunfih olan adaların mukadderatını da kendilerine terk ve tevdiini bilittifak suret-i ciddiye tavsiye ediyorlardı (Selâhattin, 2006, s. 57)." Kabine bu notaya karşı Edirne'nin bağımsızlığını,

¹² İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya ve Prusya.

büyük devletlerin onayı ile kendi tarafından bir vali atanmasını, meclis idare azalarının ahali tarafından seçilmesini, bütçe açıklarının Türk hazinesince kapatılmasını, meşihat tarafından kadı tayin edilmesini, dini ve milli bayramların eskisi gibi kutlanmaya devam edilmesini talep etmiştir (Artuç-Uzunaslan, 2022, s. 42).

Bâb-ı Âli'nin bu istekleri büyük devletler nezdinde hiçbir karşılık bulmamış ve kabine yavaş yavaş Edirne'nin terk edilmesi hususunda karar kılmıştır. Kabineye yakın basın bile hükümetin bu durumunu eleştiren yazılar yayınlamıştır. İkdâm gazetesi 21 Kasım 1912 tarihli sayısında "Sulha Doğru"¹³ başlıklı yazısıyla büyük devletlerin sunmuş olduğu şartları kabinenin kabul etmediğini belirtmiştir. Yine aynı gazetenin 28 Kasım 1912 tarihli "Mütareke ve Musalaha Şeraiti"¹⁴ başlıklı yazısında kabinenin kabul etmiş olduğu şartlar neticesinde devletin elinde sadece İstanbul'un kaldığını, antlaşma şartlarının ağır olmasından dolayı savaşa devam edilmesi gerektiğini savunmuştur.

2.1. Bâb-ı Âli Baskını'nın Planlanması

Balkanlar yüzyıllardır Osmanlıların hakimiyetinde bulunmuş ve imparatorluk için önemli bir konuma sahip olmuştur. Ne yazık ki yaşanan I. Balkan Savaşı'nın ardından imparatorluk büyük bir hezimetle uğramıştır. Meydana gelen bu gelişmeler sonucunda ise iktidarda bulunan Kâmil Paşa kabinesi Londra ve Çatalca'da barış görüşmeleri yapmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimleri ise yaşanan görüşmeleri yakından takip etmiştir. Kâmil Paşa kabinesinin yapılan görüşmeler sonucunda Edirne'yi Bulgarlara teslim edeceği iddiaları devlet erkanı ve halk arasında yayılınca İttihat ve Terakki Cemiyeti Talat Bey'in liderliğinde baskın hazırlıkları için işe koyulmuştur.

Olaylara siyasi açıdan bakıldığında ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mevcut iktidarı lağvedip yerine hâkim olacakları kendi iktidarlarını kurma arzusu açıkça görülmektedir. Bu darbenin gerekçesi henüz direnen, Bulgar ordusunun eline geçmemiş, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan önceki başkenti, payitahtı Edirne'nin anlaşmayla Bulgaristan'a bırakılacağı iddiasıdır (Küçükkılınç, 2023, s. 184). Cemiyet kendi içerisinde düzenlemiş olduğu toplantılar dışında Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'yla görüşmeler yaparak hükümeti devirmek için yollar aramaya başlamıştır.

Bâb-ı Âli Baskını için bir hükümet darbesidir diyebiliriz. Çünkü baskın sonucu mevcut kabine silah zoruyla değiştirilmiştir. Fakat planları hazırlayan kadroların bir kısmının askerlik mesleğiyle bir bağı olmayıp sivil insanlar oldukları için yapılan darbeyi askeri bir darbe yerine İttihatçı bir darbe olarak tanımlamanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü baskını planlayan kişiler içerisinde asker, mebus, doktor ve eğitimciler bulunmaktadır. Tabii ki baskının fiilen gerçekleşmesi askeri kanat yoluyla olmuştur ama askeriyeyle bağı bulunmayıp baskını planlayan ve rol alan kişilere de değinmek gerekir. Örneğin; yazar ve eğitimci Ziya Gökalp, eski mebus Talat Bey, doktorluk görevi yapan Nazım Bey gibi kişiler askerlikle bağı olmayıp öne çıkan isimlerdir. Talat Bey, imparatorluğun içerisinde bulunduğu zor durumun kendilerinin iktidara gelmesi sonucu çözüleceği fikrini cemiyet içerisinde yapılan toplantılarda sıkı bir şekilde savunmuştur.

İttihatçılar hem kaybetmiş oldukları iktidarı tekrar ele geçirebilmek hem de mevcut kabinenin başarısız dış politikasının önüne geçmek için propagandalar yapmıştır. Cemiyetin önde gelen isimlerinden Talat Bey bu konuda cemiyetin yol göstereni ve yönlendireni olmuştur. Bu nedenle 1913 tarihinin ocak ayının ilk haftalarında cemiyete mensup yakın dostlarını Emin Beşe'nin Vefa'da bulunan evinde toplamıştır. Bu toplantıya şu isimler katılmıştır: "Prens Said Halim Paşa, Hacı Adil Bey, Ziya Bey (Gökalp), İzmitli Mümtaz, Kara Kemal, Emin Beşe, Miralay İsmail Hakkı, Fethi Bey (Okyar), Mithat Şükrü, Binbaşı

¹³ İkdâm (8 Teşrinisani 1328/21 Kasım 1912).

¹⁴ İkdâm (15 Teşrinisani 1328/28 Kasım 1912)

Cemal (Paşa), Dr. Nazım ve Mustafa Necip Bey (Çolak-Karacakaya, 2022, s. 282).” Toplantıya subay sınıfı ve cemiyet içerisinde parlak bir kariyere sahip olan Enver Bey de davet edilmiş ama İzmit’te Kurmay Subayı olarak teftiş görevinde olduğundan dolayı toplantıya katılım sağlayamamıştır.

Talat Bey toplantı süresince bir hükümet darbesi planlayıp Edirne’nin elden çıkmasına neden olan kabinenin düşürülmesi fikrini savunmuş ama salt çoğunluğa bu fikri kabul ettirememiştir. Hatta Fethi Bey: “Sulh yapılmamıştır. Çok sayılı günler yaşıyoruz. Bırakın şu ihtilâl metotlarını. Bence Edirne geri alınamaz. Hükümet sulhu imzalasın. Meşrutiyete yakışır bir parti olalım!” (Babacan, 2005, s. 79) şeklinde fikrini belirtince çoğunluk da bu fikri benimsemiştir. Toplantıya başkanlık eden Talat Bey fikrinin kabul edilmemesine tabii ki memnun olmamış ama çoğunluğun kararını kabul etmiştir. Yaşanan bu durumda cemiyet içerisindeki demokrasinin en açık örneklerinden birisidir. Cemiyet toplantı ve propagandalarına devam ederken Talat Bey düzenlenecek bir sonraki toplantıya muhakkak Enver Bey’in katılmasını istiyordu. Çünkü Enver Bey de kendisiyle aynı görüşü savunduğu gibi karşı görüşteki cemiyet üyelerini de ikna edebilecek bir kabiliyete sahiptir.

İttihat ve Terakki Talat Bey’in başkanlığında hükümete karşı daha önceki toplantılarla aynı gerekçelere sahip yeni bir toplantı düzenlemiş ve bu toplantıya Enver Bey de katılmıştır. Toplantı boyunca bir hükümet darbesi fikrini savunan Enver Bey cemiyetin diğer üyelerini de tatmin edici açıklamalar yapmış ve kendisiyle aynı fikirde olmayanları ikna etmiştir. Cemiyet Talat ve Enver Beylerin ısrarlı tutumu sonucu İttihatçı bir darbe yapmayı kabul etmiş ve planlar yapıp görev dağılımı yapılmıştır. Ayrıca düzenlenecek olan baskının halk tarafından da kabullenebilir olması için daha önce Hareket Ordusu ile İstanbul’a gelip 31 Mart İsyanı’nı bastıran Mahmud Şevket Paşa’nın sadarete gelmesi için onu ikna etme çalışmaları da başlamıştır.

Mahmud Şevket Paşa’yı ikna etme işi, Mithat Şükrü’ye verilmiş ve o da bu görevi başarıyla yerine getirmiştir (Sorgun, 1972, s. 259). Enver Bey planı uygulamaya geçecek kadronun liderliğini üstlenirken Talat Bey plan süresince meydana gelebilecek herhangi bir kargaşa ve olumsuzluğa karşı imparatorluğun valileriyle temas kuracaktır. Fırka elemanlarına Bâb-1 Âli Baskını için vazifeleri tevzi ve tevdi edildi (Toros, 1969, s. 64). Darbenin başarılı olması için ocak ayının başından itibaren İstanbul’daki stratejik makamlara İttihatçı memur ve askerler atanmıştır (Çolak, 2018, s. 51).

2.2. 23 Ocak 1913 Bâb-1 Âli Baskını

İttihatçılar yapmış oldukları toplantılarda almış oldukları kararlar gereği 23 Ocak 1913 tarihinde harekete geçmişlerdir. Hükümet barış şartlarını kabul ettiği nota taslağını hazırlarken Talat Bey son kez istifa etmesi için Kâmil Paşa ile görüşmüş ama isteği kabul edilmemiştir. Bâb-1 Âli Baskını olurken İttihatçı hatiplerinden Ömer Naci Bey biraz uzakta küçük bir halk topluluğuna propaganda nutku söylüyor, (Edirne elden gidiyor) sözünü yüksek sesle tekrarlıyordu (Belen, 1973, s. 161). Enver Bey beyaz atının üstünde Bâb-1 Âli önüne gelerek görevlilere Cemal Bey ile sadrazamı görmek istediklerini belirtmiştir. Arkalarında Talat Bey, Ömer Naci Bey, Mithat Şükrü (Bleda) ve cemiyetin diğer liderleri gelmekteydi (Kansu, 2016, s. 530). O sırada toplantı yapmakta olan kabine olayları fark etmiş ve görevliler olaylara müdahale etmeye başlamışlardır.

Çıkan kargaşa üzerine, Sadaret Yaveri Nafiz Bey ve Harbiye Nazırı Nâzım Paşa’nın yaveri Kıbrıslı Tefvik Bey ihtilalcilere engel olmaya çalışmışlar fakat başarılı olamayarak öldürülmüşlerdir (Artuç-Uzunslan, 2022, s. 49). Çatışmalar sonucunda İttihatçılar içerisinde ise Mustafa Necip öldürülmüştür. Silah seslerini duyan Harbiye Nazırı Nâzım Paşa İttihatçıların karşısına çıkarak küfürler edip bana verdiğiniz sözleri tutmadınız deyince Yakup Cemil tarafından vurularak öldürülmüştür. İttihatçıların mermi atmadan yaptığı plan bir çatışmaya dönüşmüştür. “Bâb-1 Âli Baskını çok esef edilecek bir aksi tesadüf ve kaza

neticesinde Nâzım Paşa'nın ölümüne sebebiyet verdi. Talât bundan duyduğu teessürü çok kereler tekrar tekrar anlatmıştır. Kendisinin sözünde durmamak ve Nâzım Paşa'yı aldatmış olmakla sanki itham edilebilmesi ihtimali karşısında vicdanı isyan ediyordu. (Yalçın, 2020, s. 234).” Hatta Enver Bey sonraki süreçte Nâzım Paşa'nın yanlışlıkla vurulduğunu bazı mektuplarında belirtmiş ve olay anında Yakup Cemil'e kendi emri olmadan böyle bir şey yapmış olmasından dolayı öfkelenmiştir.¹⁵

Nâzım Paşa baskından önce cemiyetle yapmış olduğu görüşmelerde sadaret makamı için ön plana çıkmış bir isimdi ama cemiyete mensup subaylar Balkan faciasında onu sorumlu görmesi ve geçmişte Halâskâr Zâbitân Grubu ile olan ilişkileri hayatta kalsa bile sadaret makamına gelmesini engelleyecektir yorumu yanlış olmayacaktır. Olay yerine gelen Talat Bey, Enver Bey'i yanına alarak Sadrazam Kâmil Paşa'nın odasına gitmiş ve ondan hükümetin derhal istifasını istemiştir (Artuç-Uzunaslan, 2022, s. 50). Enver Bey hazırlanmış olduğu istifa metninin sonuna ise “Milletin arzusu ile” sözcüğünü eklemiştir. Enver Bey, istediği şekilde yazdırmış olduğu istifa dilekçesini bizzat Sultan V. Mehmed Reşad'a götürüp kabul ettirmiş ve baskından önce yapmış oldukları plan gereği sadrazamlık makamına Mahmud Şevket Paşa'nın getirilmesini sağlamıştır. Enver Bey'in baskısı sonucu Kâmil Paşa'nın kaleme aldığı istifa metni şu şekildedir:

“Huzûr-ı Âli-i Hazret-i Pâdişâhî

Ahali ve cihet-i askeriyyeden vuku bulan teklif üzerine huzûr-ı şâhanelerine istifanâme-i âcizânemin arzına mecbur olduğum muhat-ı ilm-i âli buyuruldukte ol babda ve katıbe-i ahvalde emr-ü ferman hazret-i veliyy ül-elmr efendimizindir. (Türkgeldi, 2010, s. 79).”

Enver Bey tarafından Dolmabahçe Sarayı'na götürülen istifa metni Sultan V. Mehmed Reşad tarafından onaylanmış ve sadaret makamına Mahmud Şevket Paşa'nın getirildiğine dair iradeyi Enver Bey'e vermiştir. Aynı zamanda Cemal Bey (Paşa) İstanbul Muhafızlığını, Azmi Bey de Polis Müdüriyetini getirilmiş ve her tarafa gereken emirleri vermeye başlamışlardır (Kuran, 1950, s. 610). Mahmud Şevket Paşa'yı sadaret makamına getiren irade ise şu şekildedir:

“Vezir-i Meali Semirim Mahmud Şevket Paşa, Kâmil Paşa'nın vukuu istifasına ve hal-ü mevkin müstağni-i izab olan ehemmiyetine binaen mesned-i sadaretin mücerreb'u iktidar bir zat uhdesinie tevcihine lüzum görülüb sizin iktidar ve kifayetiniz nezdimizde malum ve müsellemler olduğundan hizmet-i sadaret rütbe-i samiye-i vezaret-ü müşiriyle uhdenize tevcih kılınmış ve meşihat-ı İslamiye' de münasib bir zatın intihabı derdest bulunmuştur (BOA. İ. DUİT. 190/71, lef 1, (15.02.1331/24.01.1913).”

Enver Bey ile Dolmabahçe Sarayı'na giden Mahmud Şevket Paşa, padişahın sadaret mührünü teslim aldı (Artuç-Uzunaslan, 2022, s. 50). Talat Bey Dahiliye nâzırı vekili unvanını kullanarak vilâyetlere iktidar değişikliğini bildiren telgraflar çekti (Küçük, 1991, s. 390).

Bâb-ı Âli Baskını başarıya ulaşmış bir hükümet darbesi olduğu için birincil Osmanlı kaynakları baskın hakkında çok fazla bilgi vermemektedir. Çünkü baskın başarıyla yapılmış ve yeni kabineyi baskını yapanlar teşkil ettiği için detaylı bir araştırma ve resmi kayıtlar tutulmasına izin verilmemiştir. Fakat dönemin Alman devlet adamları konu hakkında çarpıcı bilgiler vermiştir. Bâb-ı Âli Baskını'nın yaşandığı gün İstanbul'da bulunan Almanya Büyükelçisi Wangenheim Almanya Dışişleri Bakanlığı'na sık sık olayları bildiren telgraflar çekmiştir. Wangenheim çekmiş olduğu bir telgrafta İstanbul'da korkulan değişimin olduğunu, Enver ve Talat önderliğindeki İttihatçıların hükümeti devirdiğini ve bakanları istifaya zorladıklarını bildirmiştir (Çolak-Karacakaya, 2022, s. 284).

¹⁵ Enver Bey yolda “Bizim maksadımız Nâzım Paşa'yı vurmak değildi: bir yanlışlık olarak vuruldu, diyordu. Ali Fuat Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Baskı, Ankara, 2010. s. 79.

Almanya Büyükelçisi Wangenheim'den sonra baskınla ilgilenen bir diğer Alman isim ise baskının yapıldığı sırada Bâb-1 Âli'de bulunan Dr. Weber'dir. Kendisi İstanbul'da bulunan Alman Büyükelçiliği'nde Birinci Dragoman olarak görev yapmıştır. Bâb- 1 Âli'de yaşananların canlı şahidi olan Dr. Weber baskından birkaç gün sonra gördüklerini ve binada görevli olanlardan öğrendiklerini bir rapor haline getirerek Almanya Büyükelçisi Wangenheim'in desteğiyle Almanya Dışişleri Bakanlığı'na göndermiştir. "Kalabalık bir gösterici grubun yüksek sesle binaya girmeye çalıştıklarını görmüştüm. Net bir şekilde, yaralı insan sesleri geliyordu. Hemen akabinde de ölüm çığlıkları yükselmeye başlamıştı." (Çolak-Karacakaya, 2022, s. 286).

İttihatçılar başarılı bir şekilde baskını gerçekleştirdikten sonra bu işi neden yaptıklarını yayınlamış oldukları bildiriyle halka duyurmuşlardır. Eski kabinelerinin iç ve dış işlerinde imparatorluğun itibarını zedelediklerini, Arnavutluk Ayaklanmasında yanlış hareket ettiklerini, Balkan Savaşı'nda izlemiş oldukları politikaların yanlış olduğunu ve Kâmil Paşa kabinesinin yapmış olduğu barış görüşmelerinde Edirne'yi Bulgarlara, adaların durumunu ise Avrupalı devletlerin inisiyatifine bırakmış olmasının anayasaya aykırı olduğunu ve imparatorluğun bütün saygınlığının ayaklar altına alındığı belirtmişlerdir.

Cemiyetin yapmış olduğu Bâb-1 Âli Baskını meşru bir hareket olmasa da halka sunmuş olduğu bu gerekçelerle baskını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Fakat Halâskâr Zâbitân Grubu'nun yapmış olduğu darbeyle önce iktidar üzerindeki denetimini daha sonra ise meclisteki gücünü kaybetmiş olan İttihatçılar Bâb-1 Âli Baskını ile yeniden hükümet olabilme imkânı yakaladıkları gibi artık denetleyici değil mutlak güç olma yolunda kendileri için önemli bir adım atmışlardır.

Şu da bir gerçektir ki İttihatçılar Bâb-1 Âli Baskını'nı yapmamış olsalardı Hürriyet ve İtilâf Fırkası Gümülcineli İsmail Kemal Bey'in hazırlamış olduğu darbe planıyla Kâmil Paşa hükümetini düşürecektir. Çünkü Kâmil Paşa sadaretinin son dönemlerinde İtilâfçı bloğa karşı da cephe almaya başlamıştır. Nâzım Paşa'nın İtilâfçılar ile de görüşmeleri olmuş fırka onun sadaretinde bir kabine teşkil etmeyi planlamıştır. Ancak, İttihatçıların daha erken davranması bu planlarını boşa çıkardı (Hocaoğlu, 2010, s. 275). Böylece, yeni hükümetin göreve başlaması ve darbeyle feshedilmiş olan Meclis-i Meb'ûsan'ın yeniden göreve çağırılmış olmasıyla anayasal düzen altı aylık bir aradan sonra yeniden tesis edilmiş oluyordu (Kansu, 2016, s. 535).

Sonuç

Devlet yönetme tecrübesinden uzak olan İttihatçılar Bâb-1 Âli Baskını'na kadar cemiyet kadrolarından oluşan bir kabine kurmayı başaramamıştır. Cemiyet özellikle askeri alanda elinde bulundurduğu güç sayesinde kurulan kabineler üzerinde bir güç odağı olabilmeyi başarabilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti tam olarak iktidar olmadığı ve denetleme iktidarı olarak adlandırdığımız süreçte Kânûn-ı Esâsî'de yapmış oldukları değişikliklerle imparatorluğun iç ve dış siyasetinde yeni bir politikaya geçişi hazırlamıştır.

Tarih sayfalarına 1912 Sopalı Seçimleri olarak geçen ve cemiyetin baskılarıyla sonuçlanan genel seçimlerle Arnavutluk ve Manastır olayları Gizli bir şekilde teşkilatlanan Halâskâr Zâbitân Grubu'nun cemiyeti iktidardan düşürmek için kendini açığa çıkarmasına neden olmuştur. Grup göndermiş olduğu tehdit mektupları ve elindeki güçle cemiyet destekli Said Paşa kabinesini düşürmeyi başarabildiği gibi önce Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesini ardından da Kâmil Paşa kabinesinin kurulmasını sağlamıştır.

II. Meşrutiyet'i ilan ettiren cemiyetin elindeki gücü kaybetmesi sonucu imparatorluk üzerinde yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreçte ordu ve siyaset içerisindeki kutuplaşmalar artmış ve bu durum Balkan Harbine yansımıştır. Özellikle I. Balkan Harbi boyunca iktidarda bulunan cemiyete muhalif kabineler süreci iyi yönetememiştir. Tekrar iktidara gelmek isteyen ve kabinenin politikalarını beğenmeyen İttihatçılar düzenlemiş oldukları Bâb-1 Âli Baskını ile

yeniden iktidar olarak meşrutiyetin ilanından beri hedefledikleri resmen iktidar olma düşüncesini gerçekleştirmişlerdir. Bâb-ı Âli Baskını sırasında Nâzım Paşa öldürülmüş, Kâmil Paşa ise silah zoruyla istifa ettirilerek Mahmud Şevket Paşa sadaret makamına getirilmiştir. Son dönem Osmanlı tarihi çalışmaları yapılırken II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden imparatorluğun yıkılışına kadar aktif bir İttihat ve Terakki iktidarı söylemi kaynaklar aracılığıyla asılsız olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Silah kullanarak cemiyeti tasfiye etmeye çalışan Halâskâr Zâbitân Grubu yine aynı yöntemle yani silah kullanılarak iktidardan edilmiştir. Cemiyetin kurmuş olduğu yeni kabine Kâmil Paşa kabinesinden farklı politikalar izlemiştir. Bunun en açık örneği ise II. Balkan Savaşı'nın başlaması sonucu Edirne'nin alınmasıdır. İttihatçılar savaş yanlısı politikalar izlemekten harp boyunca da geri durmamıştır. İmparatorluk üzerindeki gücünü kaybetmeye başlayan muhalifler tekrar güç sahibi olabilmek için sadaret makamında bulunan Mahmud Şevket Paşa'ya suikast bile düzenlemişlerdir. Tabii ki bu durum muhalifleri olumsuz etkilemiş ve cemiyet I. Dünya Savaşı'nın sonunda kadar Osmanlı ülkesinin tek güç odağı olmuştur.

Kaynakça

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.) 4058/304311, (17.07.1330/02.07.1912).

BOA. Dahiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR.) 421/69, (05.01.1330/18.03.1914)

BOA. İ. DUİT. 190/71, lef 1, (15.02.1331/24.01.1913).

BOA. İrade Dosya Usulü (İ. DUİT.) 8/58, (24.07.1330/09.07.1912).

BOA. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.) 166/50, (11.07.1330/26.06.1912).

2. Meclis Zabıtları

MMZC. (16 Haziran 1328/29 Haziran 1912), C.1. D.2. Sİ.1. İ.22.

MMZC. (17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912), C.2. D.2. Sİ.1. İ.43.

MMZC. (29 Haziran 1328/12 Temmuz 1912), C.2. D.2. Sİ.1. İ.42.

MAZC. (22 Temmuz 1328/4 Ağustos 1912), C.1. D.2. Sİ.1. İ.32.

MAZC. (23 Temmuz 1328/5 Ağustos 1912), C.1. D.2. Sİ.1. İ.33.

3. Gazeteler

İktihâm (9 Temmuz 1328/22 Temmuz 1912).

Teminat (12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912).

İktihâm (12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912).

Tanin (13 Temmuz 1328/26 Temmuz 1912).

İktihâm (23 Temmuz 1328/5 Ağustos 1912).

İkdâm (18 Teşrinievvel 1328/ 31 Ekim 1912).

İkdâm (8 Teşrinisani 1328/21 Kasım 1912).

İkdâm (15 Teşrinisani 1328/28 Kasım 1912).

4. Kitaplar

Ahmad, F. (1999). *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yayınları.

Amca, H. (1989). *Doğmayan hürriyet bir devrin iç yüzü 1908-1918*, (Haz. İsmail Dervişoğlu), Arba Araştırma Basım Yayın.

Artuç, N. & Uzunaslân, A. (2022). *Savaş siyaset cinayet İttihat ve Terakki üzerine yazılar*, Timaş Yayınları.

Aydın, S. (2013). *Balkanlar'ın acı yüzü basın tarihinde balkan savaşları*, Yeditepe Yayınevi.

- Babacan, H. (2005). *Mehmed Talât Paşa 1874-1921 (siyasi hayatı ve icraatı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çavdar, T. (1991). *İttihat ve terakki*, İletişim Yayınları.
- Çolak, M. (2018). *Komitenin ruhu Talat Paşa*, Yeditepe Yayınları.
- Çolak, M. & Karacakaya, R. (2022). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de darbeler*, (Ed. Cevdet Kırpık, Can Devenci, Tekin Aycan Taşçı), Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eraslan, C. & Olgun, K. (2006). *Osmanlı devleti'nde meşrutiyet ve parlamento*, 3F Yayınevi.
- Hocaoğlu, B. (2010). *II. Meşrutiyette iktidar-muhalefet ilişkileri 1908-1913*, Kitap Yayınevi.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar*, (Haz. Sabahattin Selek), Bilgi Yayınevi.
- Kansu, A. (2016). *İttihadcıların rejim ve iktidar mücadelesi 1908-1913*, İletişim Yayınları.
- Küçük, İ. (2023). *Jön türklük ve kemalizm kısılcığında ittihadçılık*, Divan Kitap.
- Menteşe, H. (1986). *Osmanlı Mebusan Meclisi reisi Halil Mentese'nin anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Selâhattin, M. (2006). *Bildiklerim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkîsamı Muhalif*
- Sezer, S. (2016). *Meclis-i Mebusan'ı kapattıran muhtıra: Halaskâr zabitan bildirisi Osmanlı'dan Günümüze Darbeler*, (Haz. Mehmet Ö. Alkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sorgun, T. (1972). *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e bitmeyen savaş (Kütulamare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları)*, 7 Gün Yayınları.
- Tunaya, Z. (1988). *Türkiye'de siyasal partiler ikinci meşrutiyet dönemi (1908-1918) I*, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Türkgeldi, A. F. (2010). *işittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uçarol, R. (1989). *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919) (Askeri ve Siyasi Hayatı)*, Filiz Kitabevi.
- Ünsaldı, L. (2008). *Türkiye'de asker ve siyaset*, (Çev. Orçun Türkay), Kitap Yayınevi.
- Yalçın, H. C. (2020). *Tanıdıklarım*, (Haz. Göktürk Ömer Çakır), Ötüken Neşriyat.

5. Makaleler

- Beydilli, K. (2009). "Selim III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVI, 420-425.
- Birinci, A. (1987). "Hürriyet ve İtilâf Fırkası", *Tarih ve Toplum*, (41), 17-24.
- Birinci, A. (1998). "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVIII, 507-511.
- Çetin, A. (2022). "Kıbrıslı Kâmil Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 391-393.
- Kuran, A. B. (1950). "Bâbîali Baskını", *Tarih Dünyası*, 2, (14), 608-610.
- Küçük, C. (1988). "Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I, 216-224.
- Küçük, C. (1991). "Bâbîali Baskını", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IV, 389-390.
- Küçük, C. (1992). "Balkan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, V, 23-25.
- Küçük, C. (2003). "Mehmed V", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, 418-422.
- Maden, F. (2013). "Büyük Güçlerin Berlin Antlaşması'nın Uygulanmasına Yönelik Baskıları", *History Studies*, 5, (1), 267-286.

Olgun K. (1999). ‘‘Asker-Siyaset İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Halaskâr Zabitan Grubu ve Faaliyetleri’’, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi*, (7), 157-175.

Özoran, B. R. (1971). ‘‘Sadrazam Kâmil Paşa- İngiliz Dostları-Kıbrıs'taki Mezarı’’, *Türk Kültürü*, 9, (105), 756-762.

Terzioğlu, A. (2005). ‘‘I. Balkan Savaşı ve Edirne'nin Bulgarlar Tarafından İşgali’’, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (157), 161-180.

Toros, T. (1969). ‘‘Ali Münif Bey'in Hâtıraları: İttihadcıların Bâbîâlî Baskını’’, *Hayat Tarih Mecmuası*, 2, (11), 62-69.

Zeyrek, S. (2014). ‘‘II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu-Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış’’, *Studies Of The Ottoman Domain*, 4, (6), 39-64.

Expanded Summary

The Committee of Union and Progress continued the freedom movement initiated by the Young Turks. Of course, there were differences of opinion from time to time between these two groups and different policies were also followed. The Committee of Unionists, against the absolute monarchy of Abdulhamid II, wanted the declaration of freedom and achieved this by using force. However, although they ensured the reopening of the parliament, they assumed a supervisory role on the cabinets that were formed because they did not consist of cadres with state administration experience. During this process, various methods were tried to be applied in order to establish a cabinet that could take part in the cabinet and could be formed only by the members of the Committee of Union and Progress.

The Society was able to become the center of power in the Ottoman country by assuming a controlling role over the Said Pasha cabinet. However, since the opposition could not succeed in liquidating the Society with the Ahrar Party, it gathered around the Freedom and Accord Party. This newly established party would be an important political formation. Because it won the 1911 Midterm Elections. It would not be wrong to define it as the first opposition movement that the Society encountered seriously. The Union and Progress Party, which did not want to share the power it held, implemented strict policies and won the 1912 General Elections (Stick Elections) with methods of oppression and intimidation.

The opposition, which suffered a great defeat in the 1912 elections, decided to act militarily rather than politically against the society. The Albania and Monastir Incidents that took place during this time also became an element that united the opposition. The group within the army that called itself the Halaskar Zabitan Group (Savior Officers) gradually came to light and demanded that the military stay away from politics. Then, with the declaration they published, they overthrew the Said Pasha cabinet that was under the control of the Unionists and the Gazi Ahmed Muhtar Pasha cabinet was established. The group that criticized the military-political relations of the society began to follow the same method.

The Recovering Officers Group sent threatening letters to important figures such as the President of the Assembly, Halil Menteşe Bey, and began plans to liquidate the society. The hostility towards the Union and Progress Society, which brought the Grand Cabinet and the Recovering Officers Group together on a common ground, brought the idea of dissolving the Chamber of Deputies to the agenda. This idea, supported by important opposition figures, was successful as a result of the changes made to the articles of the Basic Law. As a result of this incident, the Unionists, who had previously lost their power over the cabinet, now lost their power within the assembly.

The Gazi Ahmed Muhtar Pasha cabinet, with the power it received from the Group, clamped down on the Unionists and did not allow them to engage in any activity. The Entente members also supported the policy of hostility towards the Unionists implemented by the cabinet. However, over time, disagreements within the cabinet and the withdrawal of support

from the Group led to disagreements. The cabinet, which could not take consistent steps as a result of the Balkan Crisis, was further worn out and disbanded. All Rumelian lands up to Edirne were lost in this process.

Kamil Pasha, who was supported by the Halaskar Zabitan Group, was appointed to the position of Grand Vizier. The Sultan of the period, Mehmed Reşad, also wanted Kamil Pasha to be appointed to the position of Grand Vizier. Because he wanted to solve the Balkan Crisis that the Ottoman Empire was in with the British, who were one of the important powers of the period. Kamil Pasha, who had close relations with the British, was appointed to the position of Grand Vizier with the approval of the Sultan due to this characteristic and a new cabinet was formed.

The new cabinet took pacifist steps in foreign policy. This situation was quite contrary to the wishes of the society, which wanted the Balkan lands to be taken back through war. When Kamil Pasha and the cabinet followed policies of withdrawing from Rumelia lands, including Edirne, the leading names of the society held meetings to seize power completely. It is also an important detail that the team that planned the Bab-1 Ali Raid did not consist only of soldiers.

The Society planned and implemented the Bab-1 Ali Raid with its leading members such as Talat and Enver Bey, and the Minister of War Nazım Pasha was shot and killed because of his harsh words. Enver Bey, who coordinated the raid, showed great reactions to this situation because the decision not to shed blood was violated. Kamil Pasha was forced to resign at gunpoint and Mahmud Şevket Pasha was appointed as the Prime Minister. The power that had been lost in a military coup as a result of the intervention of the Halaskar Officers Group was taken by a military coup.

The society, which had not been in full power since the declaration of the Second Constitutional Monarchy in 1908 and had a supervisory role on the cabinets, now officially succeeded in becoming the sole center of power of the Ottoman Empire, and this process continued until the end of World War I.